

Razlike u dohotku i potrošnji gradskih, seoskih-nepoljoprivrednih i seoskih-poljoprivrednih porodica u SAD

Dr Alica Wertheimer-Baletić

I

Cilj je ovog priloga da ukaže na razlike koje postoje u nivou dohotka te u obimu i strukturi lične potrošnje kod gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica u SAD 1960/61.¹ Razlike u dohotku i potrošnji između ovih kategorija porodica uglavnom su rezultat kompleksnog djelovanja više faktora međusobno usko povezanih kao što su npr.: organizacije ekonomskog života i života uopće, kvalifikaciona struktura zaposlenih, produktivnost rada u pojedinim sektorima privrede kao i opći nivo produktivnosti, utjecaj tradicionalnih i religioznih običaja itd. Zavisno od ekonomsko-socijalnog razvoja jedne zemlje pojedini od ovih faktora može u datom razdoblju imati veći ili manji značaj.

Utjecaj ekonomsko-socijalne pripadnosti porodice na obim i strukturu lične potrošnje uglavnom se izražava preko visine dohotka. Realni dohodak per capita osnovni je faktor koji određuje obim i strukturu lične potrošnje i u tom smislu postaje sve značajniji što je zemlja na višem stupnju razvoja. Razlike u obimu i strukturi lične potrošnje između pojedinih ekonomsko-socijalnih kategorija stanovništva, posebno između gradskih i poljoprivrednih porodica, u pravilu su to manje što je zemlja na višem stupnju ekonomskog razvoja. S ekonomskim razvojem, većom pokretljivošću stanovništva, ekspan-

¹ Ovakva klasifikacija porodica data je u popisu stanovništva SAD 1960. g. Pod gradskim stanovništvom podrazumijeva se ono koje živi u naseljima sa 2.500 i više stanovnika ili u gusto naseljenim (urbaniziranim) područjima u blizini gradova od 50.000 i više stanovnika. Seosko stanovništvo je podijeljeno u dvije skupine i to: a) seosko-poljoprivredno (ruralfarm) i b) seosko-nepoljoprivredno (rural nonfarm). — Prema definiciji iz popisa 1960. g. poljoprivredno stanovništvo je ono koje sačinjavaju lica koja žive u seoskim područjima na posjedu manjem od 10 akara (1 akar jednak je 0,40468 ha) ukoliko su u prethodnoj godini prodali poljoprivrednih proizvoda u vrijednosti preko 250 dolara ili na posjedu većem od 10 akara ukoliko su prodali poljoprivrednih proizvoda u vrijednosti više od 50 dolara. — Seosko nepoljoprivredno stanovništvo (živi u naseljima koja su u popisu definirana kao seoska) ne bavi se poljoprivredom kao osnovnim zanimanjem; od ukupnog broja seoskih — nepoljoprivrednih porodica 1960/61. g. u SAD, oko 97% je imalo izvore prihoda van poljoprivrede (najviše iz prerađivačke industrije, iz trgovine i usluga).

zijom sredstava masovnih komunikacija, ekspanzijom proizvodnje potrošnih dobara širokog asortimana itd., potrošne se navike sve više homogeniziraju.

Da li ekonomski razvoj dovodi do ujednačavanja visine dohotka raznih ekonomsko-socijalnih grupacija stanovništva? S većom komunikativnošću u razvijenom društvu i homogenijim tržištem radne snage normalno bi bilo očekivati tendenciju ka izjednačenju dohodaka, ali specifične karakteristike kapitalističkih proizvodnih odnosa kao i zahtjevi koje pred radnu snagu postavljaju sektori privrede u pogledu kvalifikacija, mogu imati jednako snažno djelovanje u suprotnom pravcu. Zbog toga je na gornje pitanje teško odgovoriti bez njegovog posebnog proučavanja.

Interesantno je vidjeti veličinu i karakteristike postojećih razlika u nivou dohotka i potrošnje između gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica u SAD posljednje popisne godine tj. 1960. g. SAD su visoko urbanizirana zemlja u kojoj svega oko 6% porodica još živi i radi u poljoprivredi, oko 21% sačinjavaju seoske — nepoljoprivredne porodice, a oko 73% gradske porodice.² Razlike u potrošnji dolaze do izražaja osobito između gradskih i seoskih — poljoprivrednih porodica. Te su razlike prvenstveno odraz nejednakog nivoa dohotka ovih porodica. Različite društvene sredine u kojima se odvija njihov život i rad imaju u SAD za postojeće razlike u potrošnji osjetno manji značaj u odnosu na onaj koji one imaju u nedovoljno razvijenim zemljama. SAD su visoko razvijena zemlja gdje su sredstva komunikacija između urbanih i ruralnih naselja veoma razvijena, gdje su radio i televizija gotovo podjednako korištena sredstva informacija i rekreacije u urbanim i u seoskim naseljima itd. Sve je to djelovalo na smanjenje razlika u životnim uvjetima i u obilježjima potrošnje između gradskih i seoskih — poljoprivrednih porodica.

U analizi koja slijedi, kao reprezentante navedenih grupa porodice uzimamo porodice s prosječnim dohotkom, jer nas prvenstveno interesiraju komparativne razlike u potrošnji gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica 1960/61. Jasno je da unutar svake od triju navedenih grupa porodica, postoje razlike u obimu i strukturi potrošnje zavisno o njihovom dohotku, o geografskoj regiji, zavisno o tome da li je u pitanju »bijela« ili »crna« porodica itd. Na ovom mjestu nećemo ulaziti u ove intrastrukturne razlike potrošnje niti ćemo komparirati vremenske promjene obima i strukture potrošnje navedenih kategorija porodice u SAD.

Preciznost ove analize ograničena je činjenicom da je teško, i pored statističkih izvršenih prilagođavanja, međusobno komparirati dohodak, ukupne izdatke za ličnu potrošnju te izdatke za pojedine stavke porodičnog budžeta kod triju navedenih kategorija porodica. Postoje osjetne razlike u potrošnji ovih porodica prema izvoru podmirjenja potreba (naturalno ili novčano — putem tržišta). Izdaci npr. za hranu nisu istovrsne prirode kod spomenutih grupa porodica, jer je kod seoskih — poljoprivrednih porodica u stavki »is-hrana« sadržan udio naturalne potrošnje. Sličan je slučaj kod stavke »stanovanje« gdje izdaci gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica nisu precizno uporedivi, osobito za podgrupu »stanovanje u vlastitom stanu«. Zbog svega ovoga reprezentativnost pokazatelja ove analize bit će pretežno orijentacione vrijednosti, iako su vršene korekcije raspoloživih podataka gdje god je za to postojala mogućnost.

² Podaci su uzeti iz: *Statistical Abstract 1965*, U. S. Department of Commerce, SAD.

II

Razlike u obimu i strukturi izdataka za ličnu potrošnju između gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica u SAD uvjetovane su prvenstveno razlikama u veličini dohotka³ dok razlike u životnim uvjetima iako postoje, imaju relativno manji značaj.⁴ Razlike u obimu i strukturi lične potrošnje ovih grupa porodica dolaze do izražaja kroz: a) razlike u ukupnim izdacima za ličnu potrošnju; b) razlike u udjelu prirodne potrošnje hrane u ukupnim izdacima za ishranu i u ukupnim izdacima za ličnu potrošnju; c) razlike u veličini izdataka za pojedine grupe proizvoda i usluga za ličnu potrošnju; d) razlike u strukturi izdataka za pojedine stavke porodičnog budžeta.

Razlike u nivou dohotka kod gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica u SAD 1960/61. g. pokazuju da po veličini godišnjeg neto-novčanog dohotka⁵ na prvo mjesto dolaze gradske porodice, pa seoske nepoljoprivredne a zatim poljoprivredne porodice. Viši nivo dohotka gradskih porodica posljedica je ne samo prosječno višeg stupnja produktivnosti rada u granama gdje je gradsko stanovništvo pretežno zaposleno, nego i relativno višeg stupnja školske spremne gradskog stanovništva u odnosu na seosko — nepoljoprivredno i poljoprivredno,⁶ prosječno manjeg broja članova i manjeg broja djece do 18. g. u gradskoj porodici itd. — Slijedeća tabela ukazuje na odnose dohotka između gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica u SAD 1960/61. g.

Iz gornje tabele proizlazi da je neto novčani dohodak gradske porodice s prosječnim dohotkom 1960/61. g. bio za 25,6% viši u odnosu na dohodak seoske — nepoljoprivredne a 33,3% viši u odnosu na dohodak seoske — poljoprivredne porodice. Neto novčani dohodak seoske — nepoljoprivredne porodice bio je svega za 6,2% viši u odnosu na isti kod poljoprivredne porodice. Međutim neto novčani dohodak je samo orijentacioni pokazatelj stvarne vrijednosti dohotka kod ovih grupa porodica, jer u njega nije uključena vrijednost prirodne potrošnje hrane, koja je kod seoskih — poljoprivrednih porodica 1960/61. sačinjavala oko 33% od ukupnih izdataka za ishranu. Ista je kod ove grupe porodica oko 7 puta veća nego kod seoskih — nepoljoprivred-

³ Ukupni godišnji novčani dohodak obuhvata (u podacima US Department of Labor Statistics) dohodak članova porodice od plata i zarada nakon odbitka izdataka u vezi sa specifičnim zanimanjem kao npr. troškove za oruđa, za specijalno traženu opremu itd.; neto dohodak od rada van radnog odnosa (self-employment) uključujući dohodak iz poljoprivrede; druge vrste dohotka (pored onih od rada) kao npr. dohodak od rente, kamate, dividende, penzije, od socijalnog osiguranja itd. — Vrijednost dvaju nenovčanih stavaka, hrane i stanovanja — primljenih kao dio plaće, uračunate su u novčani dohodak i u izdatke za potrošnju. — Dohodak od poljoprivrede prilagođen je promjenama u zalihama biljnih i stočnih proizvoda. — Vrijednost prirodne potrošnje hrane (home-produced food) nije ušla u procjenu dohotka. (Izvor: Metodološke napomene u *Survey of Expenditure and Income*, Urban U. S. A. 1960/61. g., *Rural Nonfarm Areas in U. S. A. 1961*. (Report No. 237—38, 1964. i 237—38 1964. g.), Bureau of Labor Statistics; — *Consumer Expenditure and Income, Rural Farm Population*, 1961. g., U. S. Dep. of Agriculture, 1965. g., Report No. 5).

⁴ Nivo životnih uvjeta mjeren preko nekih indikatora standarda još je uvijek kod poljoprivrednih porodica niži u odnosu na gradske porodice u SAD. Tako npr. od ukupnog broja anketiranih gradskih porodica telefon je imalo 86%, 73% seoskih-nepoljoprivrednih, a 68% poljoprivrednih porodica; vodovodne instalacije sa toplom vodom imalo je 97% gradskih porodica, 81% seoskih-nepoljoprivrednih i 69% poljoprivrednih; zdrave uvjete stanovanja (prema njihovim kriterijima) imalo je 89% gradskih, 79% seoskih-nepoljoprivrednih i 71% poljoprivrednih porodica. (Izvor: James D. Cowhig: *Urban and Rural Level of Living*: 1960, U. S. Department of Agriculture, Agricultural Economic Report No. 79, Washington).

⁵ Neto novčani dohodak porodice dobije se kada od ukupnog dohotka odbijemo iznos federalnih, državnih i lokalnih poreza koji opterećuju dohodak (te iznos poreza na vlasništvo).

⁶ Prosječni stupanj obrazovanja izražen kroz pokazatelj broja godina završenih škola glave porodice iznosi za gradsku porodicu 11 g. a za seosku nepoljoprivrednu i poljoprivrednu 9 g.; — podaci o veličini ovih grupa porodica dati su u tabeli 1 u tekstu; broj djece do 18 g. iznosi za gradsku porodicu 1,2, za seosku nepoljoprivrednu 1,4, a za poljoprivrednu 1,5 djece.

Tabela 1

Neto novčani i »ukupni«* dohodak po porodici u SAD 1960/61. g.

u dolarima

Grupa porodica	Neto novčani dohodak	Vrijednost nat. potroš. hrane	Ukupni dohodak (1+2)	Veličina porodice	Neto novčani doh. po članu	Ukupni dohodak po članu
0	1	2	3	4	5	6
— gradske	5.906	6	5.912	3,1	1.905	1.907
— seoske nepoljoprivr.	4.700	60	4.760	3,5	1.343	1.360
— poljoprivredne	4.424	436	4.860	3,8	1.164	1.279

* Dohodak koji se dobije dodavanjem neto novčanom dohotku vrijednosti prirodne potrošnje nazvali smo »ukupni« dohodak.

Izvor: Survey of Expenditure and Income, Report No. 238-14, October 1965, Bureau of Labor Statistics, Washington.

nih porodica, dok je kod gradskih porodica praktički neznatna. Udio prirodne potrošnje hrane u ukupnim izdacima za ličnu potrošnju iznosio je kod poljoprivrednih porodica 10,8%, kod seoskih — nepoljoprivrednih 1,4%, a kod gradskih porodica gotovo i ne postoji (0,1%), što znači da su seoske — nepoljoprivredne porodice u svojoj potražnji skoro u potpunosti orijentirane na tržište tj. na novčanu potrošnju hrane.

Ako podacima o neto novčanom dohotku porodica dodamo vrijednost prirodne potrošnje (vidi kolonu 3 tabele 1) tada se razlike u veličini dohotka navedenih grupa porodica nešto smanjuju, a razlike koje se pokazuju u veličini ovog »ukupnog« dohotka su u odnosu na ranije izračunate, reprezentativniji pokazatelj stvarnih razlika u nivou dohotka gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica. Takav ukupni dohodak (novčani + nenovčani) gradske porodice je za 24,2% (u odnosu na ranijih 25,6%) viši nego dohodak seoske — nepoljoprivredne porodice, a za 21,6% (u odnosu na ranijih 33,3%) viši od dohotka poljoprivredne porodice. Dohodak poljoprivredne porodice iskazuje se po ovom proračunu za 2,5% viši u odnosu na dohodak seoske — nepoljoprivredne porodice.

S obzirom na činjenicu da seoske — poljoprivredne i nepoljoprivredne porodice imaju prosječno veći broj članova u odnosu na gradske porodice, to će logično razlike u dohotku po članu biti znatno veće nego prikazane razlike u veličini globalnog dohotka porodica. — Ako izračunamo »ukupni« dohodak po članu porodice dobivamo ovakve odnose: 1960/61. g. »ukupni« dohodak po članu prosječne gradske porodice iznosio je 1.907 \$ te je za 40,0% viši nego dohodak seoske — nepoljoprivredne porodice (koji je iznosio 1.360 \$ godišnje), i za 49,1% viši nego dohodak po članu poljoprivredne porodice koji je iznosio 1.279 \$. »Ukupni« dohodak po članu seoske — nepoljoprivredne porodice nadvisio je za 6,4% isti kod seoske — poljoprivredne porodice. Dohodak po članu seoske — poljoprivredne porodice iznosio je oko 67% a dohodak po članu seoske — nepoljoprivredne oko 71% od »ukupnog« dohotka po članu gradske porodice.

Interesantno je zapaziti da iako seoske — poljoprivredne porodice u SAD imaju u odnosu na gradske znatno niži neto novčani dohodak, štete u odnosu na njih prosječno više. Poljoprivredne porodice trošile su od svog neto nov-

čanog dohotka 1960/61. g. za tekuću potrošnju oko 81%, dok je udio ove kod gradskih i seoskih — nepoljoprivrednih porodica iznosio oko 91%.⁷ Činjenica da poljoprivredne porodice u prosjeku štede više nego seoske — nepoljoprivredne i gradske porodice nije nepoznata u istraživanjima obilježja potrošnje pojedinih ekonomsko-socijalnih kategorija porodica. Seoske — poljoprivredne porodice kojima je poljoprivreda osnovni izvor prihoda nemaju stabilna mjesečna primanja poput gradskih porodica; one iz dohotka vrše investicije u gospodarstvo; one treba da se osiguraju za poslovni rizik u slučaju slabe ljetine, vremenskih nepogoda i sl.; treba da imaju određene uštede za slučaj bolesti, jer je među njima relativno malen broj socijalno osiguranih itd.

Ukupni izdaci za ličnu potrošnju, kao i dohodak, pokazuju razlike među navedenim kategorijama porodica.

Tabela 2

Ukupni izdaci za ličnu potrošnju i za potrošnju po članu porodice u SAD 1960/61. g. u dolarima

Grupa porodica	Izdaci za ličnu potrošnju (novčani)	Izdaci za potrošnju po članu (novč.)	Izdaci za potrošnju + nat. potroš. hrane	Izdaci za potr. po članu + nat. potr.
— gradska	5.390	1.738,7	5.396	1.740,6
— seoska — nepolj.	4.996	1.227,4	4.356	1.244,6
— seoska — poljopr.	3.594	945,8	4.030	1.060,5

Izvor: Kao i u tabeli 1.

Tabela pokazuje da su ukupni izdaci za ličnu potrošnju⁸ gradskih porodica bili 1960/61. g. za oko četvrtinu (25,4%) veći od izdataka seoskih — poljoprivrednih porodica. Izdaci za potrošnju seoskih — nepoljoprivrednih porodica veći su za 19,5% od izdataka poljoprivrednih porodica.

U nizu u prednjoj tabeli navedenih pokazatelja o razlikama u izdacima za ličnu potrošnju navedenih grupa porodica, najrealniji reprezentant ovih razlika jest pokazatelj o veličini »ukupnih« izdataka za potrošnju po članu porodice (vidi kolonu 4). »Ukupni« izdaci za potrošnju po članu gradske porodice veći su za 39,8% od istih izdataka seoske — nepoljoprivredne, te za 64,1% od izdataka po članu seoske — poljoprivredne porodice. »Ukupni« izdaci po članu seoske — nepoljoprivredne porodice veći su za 17,3% od istih izdataka poljoprivredne porodice.

Ako kompariramo apsolutni iznos izdataka za pojedine stavke porodičnog budžeta (iz tabele 3) možemo već na prvi pogled uočiti da gradske porodice za skoro sve stavke potrošnje imaju u odnosu na seoske — nepoljoprivredne i poljoprivredne veći iznos izdataka. Seoske — nepoljoprivredne porodice u odnosu na poljoprivredne imaju pretežno veće apsolutne izdatke za skoro sve navedene stavke; izuzetak čine izdaci za odjeću, zdravstvo te

⁷ Približno iste odnose dobivamo ako izračunamo udio izdataka za potrošnju (uključivši u njih i naturalnu potrošnju hrane) u »ukupnom« dohotku. Udio ovih izdataka u »ukupnom« dohotku gradskih porodica iznosi 91,2%, kod seoskih-nepoljoprivrednih 91,5%, a kod nepoljoprivrednih porodica 82,9%.

⁸ Izdaci za tekuću potrošnju obuhvataju izdatke za sve robe i usluge kupljene za potrebe potrošnje porodice. Tu su uključeni i ukupni troškovi za trajna potrošna dobra kupljena u toku godine, izuzev za kupovinu vlastitih kuća, iz kojih su uključeni u izdatke za tekuću potrošnju samo kamate na hipoteku, porezi, osiguranje, te popravci i zamjene.

Novčani izdaci za ličnu potrošnju gradskih, seoskih—nepoljoprivrednih i seoskih—poljoprivrednih porodica u SAD 1960/61. g.

Grupa izdataka	Gradske porodice			Seoske—nepoljoprivr.		Seoske—poljoprivr.		Indeksi: izdaci poljoprivredne porodice = 100				Struktura potrošnje u %				
	5.390	4.296	3.594	gradske porodice	Seoske—nepoljoprivr.	Seoske—poljoprivr.	gradske porodice	seoske—nepoljoprivr.	seoske—poljoprivr.	gradske porodice	seoske—nepoljoprivr.	seoske—poljoprivr.	100		100	
													100	100	100	100
— Ukupni izdaci u \$	5.390	4.296	3.594	149,9	119,5	100	149,9	119,5	100	100	100	100	24,3	25,2	24,2	24,2
1. Hrana — ukupno*	1.311	1.083	866	151,3	125,0	100	151,3	125,0	100	100	100	100	19,2	21,1	20,3	20,3
a) hrana u kući	1.036	905	728	142,3	124,3	100	142,3	124,3	100	100	100	100	5,1	4,1	3,8	3,8
b) hrana van kuće	275	178	138	199,3	128,9	100	199,3	128,9	100	100	100	100	1,8	2,0	1,8	1,8
2. Duhan	95	85	64	148,4	132,8	100	148,4	132,8	100	100	100	100	1,7	1,2	0,8	0,8
3. Alkoholna pića	90	50	27	330,3	185,1	100	330,3	185,1	100	100	100	100	29,5	27,7	25,5	25,5
4. Stanovanje — ukupno	1.588	1.189	917	173,2	129,7	100	173,2	129,7	100	100	100	100	13,9	10,5	8,6	8,6
a) Stanarina	748	453	310	241,3	146,1	100	241,3	146,1	100	100	100	100	6,0	3,0	2,8	2,8
— unajmljeni stan.	325	127	100	325,0	127,0	100	325,0	127,0	100	100	100	100	7,1	7,0	5,0	5,0
— vlastiti stanovi	385	300	178	216,3	168,5	100	216,3	168,5	100	100	100	100	0,7	0,6	0,9	0,9
— ostalo**	38	26	32	118,7	81,2	100	118,7	81,2	100	100	100	100	4,5	6,4	6,4	6,4
b) Gorivo, svjetlo, raslađivanje, voda	244	274	231	105,6	118,6	100	105,6	118,6	100	100	100	100	5,9	5,2	4,3	4,3
c) Troškovi kućanstva***	319	222	156	204,5	142,3	100	204,5	142,3	100	100	100	100	5,1	5,6	6,1	6,1
d) Namještaj i oprema za domaćinstvo	277	240	220	125,9	109,9	100	125,9	109,9	100	100	100	100	10,4	9,5	11,9	11,9
5. Odijevanje, materijal i usluge	558	408	427	130,7	95,5	100	130,7	95,5	100	100	100	100	2,9	2,9	2,9	2,9
6. Lična higijena	155	123	106	146,2	116,0	100	146,2	116,0	100	100	100	100	6,6	6,9	8,6	8,6
7. Izdaci za zdravstvo	355	297	310	114,5	95,8	100	114,5	95,8	100	100	100	100	4,0	3,8	3,4	3,4
8. Rekreacija	217	165	123	176,4	134,1	100	176,4	134,1	100	100	100	100				

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
9. Štampa	49	35	25	196,0	140,0	100	0,9	0,8	0,7
10. Obrazovanje	60	33	39	153,8	84,6	100	1,1	0,8	1,1
11. Transport	793	737	613	129,3	120,2	100	14,7	17,1	17,1
a) automobil	700	700	588	119,9	119,9	100	13,0	16,3	16,4
b) ostala putovanja i transport	93	37	25	372,0	148,0	100	1,7	0,9	0,7
12. Ostali troškovi****	119	91	77	154,5	118,2	100	2,2	2,1	2,1

* Bez prirodne potrošnje hrane.

** Tu su obuhvaćeni: troškovi unajmljivanja kuća za odmor, troškovi stanovanja djece dok su van kuće na školovanju, troškovi stanovanja za vrijeme službenog putovanja itd.

*** »Troškovi kućanstva« obuhvataju: troškove pranja rublja i nabavki sredstava za pranje rublja, izdatke za nabavke u vezi čišćenja rublja, nabavke papira za domaćinstvo, usluge domaćinstvu, izdatke za dnevnu posluđu, troškove telefona i telegrafa, poštarinu, troškove seobe, popravke namještaja te opreme za domaćinstvo.

**** »Ostali troškovi obuhvataju«: kamate na privatne zajmove, troškove pogreba, »zakonske« troškove, troškove bankarskih usluga, izgubljeni ili ukradeni novac, davanje djeci (u novcu) i ostale troškove koji ne mogu biti drugdje uključeni.

Izvor: Survey of Consumer Expenditure, 1960/61. g. Report No. 238-14, October 1965. g., Bureau of Labor Statistics, Washington.

obrazovanje, — gdje veličina izdataka seoskih poljoprivrednih porodica nadvisuje izdatke seoskih — nepoljoprivrednih porodica.

Pregled postojećih relativnih razlika izdataka za ličnu potrošnju za pojedine stavke porodičnog budžeta između gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica, možemo dobiti ako izračunamo indekse kod kojih veličina izdataka za potrošnju seoske — poljoprivredne porodice služi kao baza uporedbe tj. kao 100. Pri tome se pokazuje da upravo one stavke koje imaju relativno najveći indeks (što znači relativno najveće razlike u potrošnji između gradskih i poljoprivrednih porodica) pokazuju relativno najveći udio izdataka za tu stavku u ukupnim izdacima za potrošnju kod gradskih porodica.

Ako postojeće razlike u veličini izdataka za pojedine stavke porodičnog budžeta grupiramo prema veličini indeksa, kao reprezentanta tih razlika (gdje je, kako smo spomenuli, veličina izdataka seoske — poljoprivredne porodice uzeta kao baza komparacije tj. kao 100) pokazuje se slijedeće: relativno najveće razlike u potrošnji između gradskih i poljoprivrednih porodica — indeks iznad 200, tj. razlika u izdacima preko 100% — javljaju se kod ovih stavaka: »ostala putovanja i transport« (272%), »alkoholna pića« (230,3%), »unajmljeni stanovi« (225%), »stanarina« (141,3%), »stanovanje u vlastitom stanu« (116,2%) i »troškovi kućanstva« (104,5%). Upravo izdaci za navedene stavke kod gradskih porodica i po relativnom udjelu najjače nadvisuju izdatke za iste stavke seoskih — poljoprivrednih porodica.⁹ Ovdje se uglavnom radi o grupama izdataka koje su po svom sadržaju više vezane uz gradski način života. Najveća razlika u veličini apsolutnog iznosa izdataka a i u njihovom relativnom udjelu javlja se kod grupe »izdaci za ostala putovanja i transport«, gdje su izdaci gradskih porodica skoro četverostruko veći (indeks 372) prema izdacima poljoprivrednih porodica; udio ovih izdataka u ukupnim izdacima za ličnu potrošnju gradskih porodica iznosio je 1,7%, što je skoro dvostruko više nego kod seoskih — nepoljoprivrednih porodica (0,9%), te preko dvostruko više nego kod poljoprivrednih porodica (0,7%). To je razumljivo s obzirom na činjenicu da ovu grupu izdataka sačinjavaju pretežno izdaci za javni transport koji su u gradu veći nego na selu.

Prema tome, razlike koje postoje u veličini izdataka za pojedine stavke porodičnog budžeta između gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica nejednoliko su distribuirane na pojedine grupe izdataka za potrošnju. Treba međutim imati na umu da su i kod onih stavaka, gdje su se razlike u veličini izdataka između gradskih i poljoprivrednih porodica iskazale kao relativno slabije, te razlike stvarno veće ako se izdaci izraze po članu porodice. Tako npr. gradska porodica s prosječnim dohotkom ima za 14,5% veće izdatke za zdravstvo nego poljoprivredna porodica, dok su izdaci za zdravstvo po članu gradske porodice za 40,6% veći nego izdaci po članu seoske — poljoprivredne porodice.¹⁰

Još jedan značajan pokazatelj postojećih razlika u izdacima za potrošnju između gradskih, seoskih — poljoprivrednih i seoskih — nepoljoprivrednih porodica s prosječnim dohotkom 1960/61. g. u SAD jest udio izdataka za pojedine grupe proizvoda i usluga u ukupnim izdacima za ličnu potrošnju.

⁹ Vidi podatke o strukturi ukupnih izdataka za ličnu potrošnju u tabeli 3 u tekstu.

¹⁰ Izdaci gradske porodice za zdravstvo 1960/61. iznosili su 355 dolara, a po članu 114,7 dolara, jer je prosječan broj članova gradske porodice tada iznosio 3,1; izdaci poljoprivredne porodice iznosili su 310 dolara godišnje, a po članu 81,6 dolara, jer je prosječan broj članova ove porodice iznosio 3,8.

Ako uzmemo u obzir korigiranu listu struktura izdataka za ličnu potrošnju tj. listu u koju je uključena vrijednost naturalne potrošnje hrane (vidi tabelu 4) možemo vidjeti da četiri stavke zauzimaju dominantan udio u ukupnim izdacima za potrošnju triju navedenih kategorija porodica, a to su: »hrana«, »stanovanje — ukupno«, »transport« i »odijevanje«. Ove stavke zajedno kod gradskih porodica sačinjavaju 78,9%, kod seoskih — nepoljoprivrednih 79,8%, a kod poljoprivrednih porodica 80,8% od ukupnih izdataka za ličnu potrošnju. Pri tome, stavka »stanovanje — ukupno« zauzima najveći udio u porodičnom budžetu gradskih i seoskih — nepoljoprivrednih porodica, dok kod seoskih — poljoprivrednih porodica ishrana zauzima još uvijek relativno najveći udio u porodičnom budžetu. Udio izdataka za odijevanje kod seoskih — poljoprivrednih porodica nadvisuje udio istih kod seoskih — nepoljoprivrednih, a i kod gradskih porodica. Izdaci za transport kod sve tri kategorije porodica izbili su 1960/61. god. na treće mjesto po veličini udjela u porodičnom budžetu i osjetno nadvisili udio stavke »odijevanje«. Veličina udjela izdataka za transport potvrđuje značaj i ukazuje na presiju koju vrše ovi izdaci na porodični budžet u visoko razvijenoj zemlji kao što su SAD.

Tabela 4

Korigirana lista veličine i strukture izdataka za ličnu potrošnju porodica u SAD 1960/61. g.

Grupa izdataka	Gradske porodice		Seoske—nepoljopr. porodice		Seoske—poljopr. porodice	
	Izdaci u \$	%	Izdaci u \$	%	Izdaci u \$	%
Ukupni izdaci*	5.396	100,0	4.356	100,0	4.030	100,0
1. Hrana — ukupno**	1.317	24,0	1.143	26,2	1.302	32,3
2. Duhan	95	1,8	85	2,0	64	1,5
3. Alkoholna pića	90	1,7	50	1,1	27	0,6
4. Stan — ukupno	1.588	29,5	1.189	27,3	917	22,7
5. Odijevanje i sl.	558	10,4	408	9,4	427	10,6
6. Lična higijena	155	2,9	123	2,9	106	2,6
7. Izdaci za zdravstvo	355	6,6	297	6,8	310	7,6
8. Rekreacija	217	4,0	165	3,7	123	3,5
9. Štampa	49	0,9	35	0,8	25	0,6
10. Obrazovanje	60	1,1	33	0,8	39	0,9
11. Transport — Ukupno	793	14,7	737	16,9	613	15,2
12. Ostali troškovi	119	2,2	91	2,1	77	1,9

* Ukupnim novčanim izdacima za ličnu potrošnju dodata je vrijednost naturalne potrošnje hrane za sve tri grupe porodica, (iz tabele 1 u tekstu).

** Novčanim izdacima za hranu (iz tabele 3 u tekstu) dodata je vrijednost naturalne potrošnje hrane.

Potrošnja seoskih — nepoljoprivrednih porodica ima obilježja mješovite strukture, tj. takve strukture koja se odlijepla od karakteristika seoske ali koja još uvijek nije poprimila obilježja strukture potrošnje u gradu, iako postoji izrazita tendencija približavanja s obzirom na činjenicu da su članovi seoskih — nepoljoprivrednih porodica često zaposleni u gradu i izloženi utjecajima gradskog načina života. To je posebno uočljivo za veličinu i strukturu izdataka kod nekih stavki porodičnog budžeta kao što su: »hrana van kuće«, »unajmljeni stanovi«, »troškovi kućanstva«, »ostala putovanja i transport«. Seoske — nepoljoprivredne porodice nalaze se, dakle, po obilježjima struk-

ture svoje potrošnje na prijelazu između strukture potrošnje karakteristične za gradske i za seoske — poljoprivredne porodice. Ta slika je vidljiva već iz priložene tabele. Međutim, ako izračunamo globalni pokazatelj koji treba da izrazi veću ili manju međusobnu sličnost struktura potrošnje gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica u SAD 1960/61. g., — možemo konstatirati da je struktura potrošnje seoskih — nepoljoprivrednih porodica sličnija, bliža gradskoj strukturi nego strukturi potrošnje poljoprivrednih porodica.

Radi se o tzv. pokazatelju sličnosti (index of similarity) struktura potrošnje ovih triju grupa porodica. Ako ga izračunamo za strukture potrošnje gradskih i seoskih — nepoljoprivrednih porodica, isti iznosi 95,5; za strukture potrošnje gradskih i seoskih — poljoprivrednih porodica taj pokazatelj iznosi 90,3, a za strukture potrošnje seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica on je 91,8.¹¹ Taj je pokazatelj dakle najveći kod komparacije struktura potrošnje gradskih i seoskih — nepoljoprivrednih porodica (95,5), što znači da su te dvije strukture međusobno relativno najbližije, odnosno da se najmanje jedna od druge razlikuju.

Pokazatelj sličnosti za strukture potrošnje seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica zauzima u odnosu na ranije spomenuti manju vrijednost tj. 91,8 te ukazuje na manju sličnost između struktura potrošnje seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica nego što je bilo u slučaju komparacije struktura potrošnje gradskih i seoskih — nepoljoprivrednih porodica. — Ovaj pokazatelj zauzima relativno najmanju vrijednost, što je i logično, kod komparacije struktura potrošnje gradskih i seoskih — poljoprivrednih porodica (90,3), što znači da se ove dvije strukture međusobno relativno najjače razlikuju.

III

Na bazi ovih razmatranja može se konstatirati da su u SAD 1960/61. g. još uvijek postojale osjetne razlike u obimu i strukturi lične potrošnje između gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica sa prosječnim dohotkom. Te su razlike naročito izrazite pri komparaciji veličine izdataka za pojedine grupe proizvoda odnosno usluga namijenjenih ličnoj potrošnji kod gradskih i seoskih — poljoprivrednih porodica. Gradske porodice s prosječnim dohotkom u odnosu na poljoprivredne imaju znatno veće izdatke za sve stavke porodičnog budžeta izuzev ishrane. Te se razlike još jače potenciraju ako se izračuna iznos izdataka za pojedine stavke po članu porodice, jer prosječan broj članova seoske — poljoprivredne porodice nadvisuje za 22,6% prosječan broj članova gradske porodice u SAD.

Ove su razlike po intenzitetu nešto slabije ako se kao baza komparacije uzme udio izdataka za pojedinu stavku porodičnog budžeta u ukupnim izdacima za ličnu potrošnju. Tada je međutim preciznije izražen ponder koji po-

¹¹ Pokazatelj sličnosti izračunat je na bazi podataka u tabeli 4 u tekstu. — Ako ga izračunamo na osnovu podataka iz tabele 3 (gdje je prezentirana struktura potrošnje novčanih izdataka), dolivamo takve odnose vrijednosti ovog pokazatelja, na bazi kojih se mogu izvući isti zaključci kao gore, ali bi u tom slučaju s obzirom na vrijednost ovog pokazatelja mogli izvući zaključak o po intenzitetu manjim razlikama između struktura potrošnje triju navedenih grupa porodica. Tako izračunat pokazatelj sličnosti za strukture potrošnje gradskih i seoskih-nepoljoprivrednih porodica iznosi 96,3, za strukture potrošnje gradskih i poljoprivrednih porodica 94,1, a za strukture potrošnje seoskih-nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica 95,6. (Detaljnije o ovom pokazatelju: Otis D. Duncan, Albert J. Reiss: »Social Characteristics of Urban and Rural Communities 1950«, John Wiley and Sons, Inc. New York 1956. g.).

jedina stavka (grupa izdataka) ima za porodični budžet kao cjelinu. Komparacija razlika u relativnom udjelu pojedinih grupa izdataka kod gradskih i seoskih — poljoprivrednih porodica odražava dinamički aspekt promjena koje nastaju u prioritetu zadovoljavanju pojedinih potreba uporedo s porastom dohotka porodice. Gradske porodice, kao grupa porodica s prosječno višim dohotkom, imaju u odnosu na seoske — nepoljoprivredne a posebno u odnosu na poljoprivredne porodice razvijeniju strukturu potrošnje, takvu strukturu koja će se nametnuti seoskim — nepoljoprivrednim i poljoprivrednim porodicama uporedo s porastom njihova dohotka (uzevši u obzir specifičnosti u uvjetima života i rada ovih porodica). Prema veličini relativnog udjela izdataka za pojedine stavke porodičnog budžeta kod gradskih porodica, može se kod seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica uporedo s porastom dohotka, uz poznate dohodovne koeficijente elastičnosti izdataka za pojedine stavke, ocijeniti da li će doći do smanjenja ili povećanja udjela, dakle značaja, tih stavki za porodične budžete ovih porodica. Tako se može već na prvi pogled ocijeniti da je buduća tendencija kretanja relativnog udjela izdataka za npr. ishranu i odijevanje kod seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica uporedo s porastom dohotka — njegovo smanjenje; da će se kod ove dvije grupe porodica uporedo s porastom dohotka povećati udio izdataka za stanovanje, za rekreaciju, za štampu i obrazovanje.

Zbog toga je komparacija struktura izdataka za ličnu potrošnju kod gradskih, seoskih — nepoljoprivrednih i poljoprivrednih porodica sa prosječnim nivoom dohotka u 1960/61. g. veoma instruktivna, iako odražava statički presjek postojeće veličine i strukture potrošnje različitih kategorija porodica, dakle ne uzima u obzir dinamički aspekt ovih promjena u vremenu. Ovakva komparacija može, uz određene ekonomsko-statističke pretpostavke (kao npr. očekivani postotak porasta dohotka, uz poznatu vrijednost dohodovnog koeficijenta elastičnosti izdataka za pojedine stavke porodičnog budžeta, uz očekivani postotak smanjenja seoskih — poljoprivrednih a povećanja seoskih — nepoljoprivrednih i gradskih porodica itd.) poslužiti kao baza za ocjenu budućeg kretanja ukupnog obima i strukture lične potrošnje stanovništva u jednoj zemlji.

Summary

DIFFERENCES IN INCOME AND EXPENDITURE OF URBAN, RURAL-NONFARM AND RURAL-FARM FAMILIES IN USA

This work has a character of a comparative analysis of the existing differences in the level of income, quantity and structure of personal expenditure in urban, rural-nonfarm and rural-farm families in USA in 1960. The authoress firstly analyses differences in the level of income of these families, and as a basis of comparison takes the »total (money + nomoney) income« per capita, and comes to the conclusion that the total income per capita in urban family amounted 40.0% more than the income per capita in rural-nonfarm family and 49.1% more than the income per capita in rural-farm family. Differences in the absolute amount of particular items of expenditure, as well as differences of the share of particular items in the total expenditure for personal consumption, are mostly expressed between urban and rural-farm families. They are relatively the largest for the items: »public transport«, »alcoholic beverages« and »rented flats« (index of difference over 200), and considerably large for the group of expenses: »household

needs», «food out of home», «recreation», newspapers and periodicals», «education». These are the items of expenditure which are more related to the urban way of life.

In the family budget of these three groups of families the dominant place have the next four items: food, housing, clothing and transport. The item «housing» has relatively the largest share in the expenditure of urban and rural-nonfarm families, while the food has still the largest share in the expenditure of rural-farm families. The share of expenditure for clothing in rural-farm families is higher than in other two groups of families, and the expenses for transport in all three groups of families have taken the third place in family budgets.

The structure of expenditure in rural-nonfarm families has a character of mixed structure of expenditure, and by its characteristics has become closer to the structure of expenditure in urban families, which confirms the calculated index of similarity between the structure of expenditure.

Резюме:

РАЗНИЦЫ В ДОХОДАХ И ЗАТРАТАХ ГОРОДСКИХ, СЕЛЬСКО-НЕХОЗЯЙСТВЕННЫХ И СЕЛЬСКО-ХОЗЯЙСТВЕННЫХ СЕМЕЙСТВ В США

Эта работа имеет характер сравнительного анализа существующих различий на уровне доходов, а так же и в объеме и структуре личной затраты в городских, сельско-нехозяйственных и сельско-хозяйственных семьях США 1960 г. Автор на первом месте обсуждает различия на уровне доходов этих семейств, а сравнительным базисом считает «совокупный (денежный плюс неденежный) доход» по члену семейства, и получает что тот же по члену городского семейства был на 40% выше дохода по члену сельско-нехозяйственного семейства, а на 49,1% выше дохода сельско-хозяйственного семейства. Различия в абсолютной сумме затрат по отдельным разделам затраты, а так же и различия участия отдельных разделов в совокупных расходах личной затраты сильнее всего выражены в городских и сельско-хозяйственных семьях. Они являются выше всего в разделах «городское сообщение», «алкогольные напитки», и «нанятые квартиры» (показатель различий превышает 200), а значительные так же и группы затрат как «расходы домашнего хозяйства», «питание вне дома», «отдых», «печать» и «образование». Вообще, здесь говорится о разделах расходов которые больше связаны с городским способом жизни.

В семейном бюджете этих трех групп семейств главное место занимают четыре раздела и то: питание, пребывание, одевание и транспорт. Раздел «пребывание» занимает относительно самое высокое участие в расходах городских и сельско-нехозяйственных семейств, а самый высокий удел в расходах сельскохозяйственных семейств еще до сих пор отходит на питание.

Участие расходов в разделе «одевание» в сельскохозяйственных семьях превышает суму двух остальных групп семейств, а расходы по транспорту всех трех групп семейств занимают третье место в семейном бюджете.

Структура затраты сельско-нехозяйственных семейств имеет характер смешанной структуры затраты, а в своих характеристиках больше приближается к структуре затраты городских семейств, что подтверждает вычисленный указатель подобности между структурами затраты.